

Юрій Михайлович КЛАПКІВ

к.е.н. старший викладач кафедри міжнародних фінансів та
глобальної економіки ім. С. І. Юрія,
Тернопільського національного економічного університету

**ДОКТРИНАЛЬНІ ПРИНЦИПИ СТРАХОВОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ ПРИ
НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯКОСТІ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ
ТА «РЕГРЕСИВНОМУ ВІДБОРІ»**

Анотація

Розкрито принцип «регресивного відбору» при страхуванні. На основі, системи оцінювання, базованій на кваліметричному підході, через “суб’єктивну” імовірністну та “об’єктивну” частотливу складову, виокремлено моральний ризик негативної селекції. Виокремлено основні тенденції притаманні страховому ринку України, це: потенціал катастрофічних ризиків особливо по нерухомості і майну у випадку не визнання судами форсмажорів чи «воєнних дій», згідно існуючих договорів страхування; та, невизначеність якості страхових продуктів та ринкові механізми ціноутворення та попиту на них.

Використовуючи, концепцію регресивного відбору, обґрунтовано його притаманність для добровільного індивідуального медичного страхування. Теоретико–емпірична проблематика, недоступності медичного страхування особам, що найбільше його потребують, через «регресивний відбір» який страхові компанії зі своєю сторони також імплементують. Це суттєво гальмує розвиток страхової справи в Україні.

Обґрунтовано систему доктринальних принципів розвитку страхової справи в Україні. Використовуючи об’єктивно-суб’єктивний феномен, групування індивідуальних бачень, виокремлюються імовірності придатні для оцінки випадкових явищ. Означено, через квантифіковані значення існування морального ризику, адже суб’єктивне навіть колективне бачення може містити певну асиметрію інформаційного простору.

Визначено, що саме масовість використання страхового захисту в Україні, та порядність яка притаманна високорозвиненому та культурному бізнесу повинні бути доктринальними принципами розвитку страхової справи в Україні. Подібна еволюція вітчизняного страхового ринку та страхової культури в населення дасть змогу перейти вітчизняному страховому ринку на новий етап розвитку, потенціал якого десятиліттями розкривається у працях науковців та практиків, що займаються проблематикою страхового ринку України.

***Ключові слова:** страхові послуги, страхове покриття, регресивний відбір, моральний ризик, страхові виплати.*

Юрій Михайлович КЛАПКІВ

**ДОКТРИНАЛЬНЫЕ ПРИНЦИПЫ СТРАХОВОГО ДЕЛА В УКРАИНЕ ПРИ
НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ КАЧЕСТВА СТРАХОВЫХ УСЛУГ
И «РЕГРЕССИВНОМ ОТБОРЕ»**

Аннотация

Раскрыт принцип «регрессивного отбора» при страховании. На основе, системы оценки, основанной на кваліметрическом подходе, через "суб’єктивную" вероятностную и "об’єктивную" частотливую составляющую, выделены моральный риск негативной селекции. Выделены, основные тенденции присущи на страховом рынке Украины, это: потенциал катастрофических рисков, особенно по недвижмости и имуществу в случае признания судами форсмажора или «воєнних действий», согласно существующим договорам страхования;

неопределенность качества страховых продуктов, рыночные механизмы ценообразования и спроса на них.

Используя, концепцию регрессивного отбора, обоснованно его наличие в добровольном индивидуальном медицинском страховании. Теоретико-эмпирическая проблематика, недоступности медицинского страхования лицам, боле всего в нем нуждающимся, через «регрессивный отбор», который страховые компании со своей стороны также имплементируют. Что существенно тормозит развитие страхового дела в Украине.

Обоснована система доктринальных принципов развития страхового дела в Украине. Используя объективно - субъективный феномен, группировки индивидуальных мнений, выделяются вероятности пригодны для оценки случайных явлений. Отмечено, через квантифицированные значения существование морального риска, ведь субъективное даже коллективное мнение может содержать определенную асимметрию информационного пространства.

Определено, что именно массовость использования страховой защиты в Украине, и порядочность присущая в высокоразвитом и культурном бизнесе должны быть доктринальными принципами развития страхового дела в Украине. Подобная эволюция отечественного страхового рынка и культуры у населения позволит перейти отечественному страховому рынку на новый этап развития, потенциал которого десятилетиями раскрывается в трудах ученых и практиков, занимающихся проблематикой страхового рынка Украины.

Ключевые слова: страховые услуги, страховое покрытие, регрессивный отбор, моральный риск, страховые выплаты.

Yuriy Mykhaylovych KLAPKIV
Senior lecturer in international finance and
Global Economy them. S. George,
Ph.D. Ternopil National Economic University
uklapkiv@gmail.com

DOCTRINAL PRINCIPLES OF INSURANCE BUSINESS IN UKRAINE UNDER UNCERTAINTY AS INSURANCE AND "REGRESSIVE SELECTION"

Summary

Reveals the principle of "regression selection" for insurance. On the basis, the evaluation system, based on qualimetric approach.

Because of the "subjective" probability and "objective" frequency component, determined moral hazard negative selection. Pointed out in the main tendencies inherent in the insurance market of Ukraine. These are: the potential catastrophic risks especially in real estate and property in case of not recognizing courts forsmazhoriv or "hostilities" under existing insurance contracts. And, as the uncertainty of insurance products and market pricing mechanisms and demand.

Using, the concept of regression selection proved his characteristic for voluntary individual health insurance. Theoretical and empirical issues, inaccessibility of health insurance for persons who most need it, through "regressive selection" which insurance companies with their parties also will implement. This seriously hampers the development of insurance business in Ukraine.

The system of doctrinal principles of insurance business in Ukraine. Using objective - subjective phenomenon, grouping individual visions distinguished suitable for estimating the probability of random events. Definitions, because quantification mentioned the existence of moral hazard. After all, even a subjective collective vision may contain certain asymmetry of information space.

Determined that it is mass use of insurance protection in Ukraine, and integrity that characterized a highly cultural and business should be doctrinal principles of insurance business in Ukraine. This evolution of the domestic insurance market and insurance culture among the population

will help move the domestic insurance market to a new stage of development. Potential for decades which is revealed in the writings of scholars and practitioners involved in the problems of the insurance market of Ukraine.

Keywords: *insurance, insurance coverage, regressive selection, moral hazard, insurance payments.*

Ризик об'єктивно присутній у багатьох сферах підприємницької діяльності, незалежно від того, чи усвідомлюють його наявність, та чи можуть об'єктивно оцінити можливі наслідки учасники. Нестабільне економічне та політичне середовище зумовлює необхідність врахування факторів випадковості та невизначеності господарської діяльності і, як наслідок, вивчення специфічних аспектів ризику.

В умовах проведення Антитерористичної операції в Україні – та обумовленої цим нестабільності рівень ризику значно зростає. Проблема посилення ризиків дуже актуальна, що підтверджується даними про динаміку збитковості страхових продуктів та відмов від виплати страхового відшкодування. Водночас, система ринкових відносин об'єктивно зумовлює існування ризику в усіх сферах господарської діяльності. Ринкове середовище вносить в діяльність підприємств та навіть громадян елементи невизначеності і поширює низку ризикових ситуацій, які виникають при присутності конкретних умов та обставин. Ризикові ситуації формують умови для існування і реалізації фінансового ризику, з яким в процесі своєї діяльності зіштовхуються практично всі. Більшість рішень приймається в умовах невизначеності та економічного ризику, тому основою діяльності в сучасному середовищі є не уникнення ризику, а навик правильно оцінити його ступінь і безпосередньо керувати ним з метою обмеження та мінімізації негативних наслідків.

Виходячи з цього, є надзвичайно актуальним: дослідження та результативна оцінка страхового ризику, і використання можливостей страхування для його мінімізації.

Основоположні дослідження страхових ризиків проведено в наукових працях та публікаціях таких зарубіжних вчених: В. Беренс, Є. Бріггем, О.Дікенсон, К.Ерроу, Г.Мангольдт, А. Маршалл, П. Море, Ф. Найт, Л. Пігу, К. Редхед, Ю. Рен та інші.

Серед вітчизняних вчених, що досліджували ризики в економічній діяльності та можливості їх страхування, необхідно згадати таких як: В. Базилевич, О. Барановський, Н. Внукова, І. Габідулін, О. Залетов, М. Клапків, М. Мних, С. Науменко, С. Осадець, О. Слюсаренко, Н. Ткаченко, В. Тринчук, та інші.

Не зважаючи на вагомість напрацювань і дослідження даної проблематики, необхідні нові погляди, адже питання постійно модифікується та отримує нові змінні, такі як події – які не мали досі місця в історії незалежної України. Сьогодні в нашій країні із ризиком доводиться частіше зустрічатися у повсякденній практичній діяльності, ніж у ЄС чи інших розвинених країнах, хоч, його і так неможливо уникнути в жодному з видів ділової активності. З огляду на це виникає потреба у чіткому визначенні природи страхування ризику, його особливостей та проблем, що пов'язані із ризиками, які виникають у процесі пропозиції та акцептації страхового продукту чи ціноутворення для відмінних груп ризику, надто в умовах проведення Антитерористичної операції.

Відставання у сфері теоретичних досліджень та практичного поширення страхування ризиків змушує вчених, працюючи над цими проблемами, узагальнювати підходи переважно іноземних авторів. Однак механічне перенесення західних методик на вітчизняний досвід є нераціональним, адже розвиток кожної країни її досвід є нелінійним та неповторним. Окрім цього важливо зауважити, що навіть той незначний досвід, який накопичений у сфері управління ризиками і обмежень щодо виплат страхового відшкодування, використовується або доволі специфічно або вкрай не ефективно.

Українські страховики не мають єдності щодо, необхідності чи заборони на виплати страхового відшкодування через збитки, що мають місце в східних регіонах України. Водночас

є певні спроби, так страхова компанія «УАСК АСКА», запропонувала своїм існуючим клієнтам достархуватись від воєнних ризиків (основний ризик пожежа та протиправні дії третіх осіб). Програма «Щит» передбачає страхове покриття у сумі до 200 000 грн. із страховим платежем у 550 грн., та навіть не вимагає попереднього огляду застрахованого об'єкту. Як зазначає генеральний директор Андрій Шукатко, достраховувались клієнти та працівники – населення не відреагувало, хоч компанія заклала на подібні виплати 2-3 млн., як соціальну відповідальність, чи то «благодійність» [1].

Сьогодні страховому ринку, на наш погляд притаманні дві тенденції.

По-перше, потенціал катастрофічних ризиків особливо по нерухомості і майну у випадку не визнання судами форсмажорів чи «воєнних дій», згідно існуючих договорів страхування, це підпадає під виключення та не передбачає виплат.

По-друге, невизначеність якості страхових продуктів та ринкові механізми за Джорджем Аклерфлором.

Невизначеність та якісь обумовлена наявність численних різновидів одних і тих же страхових продуктів у різноманітних страхових компанії, але із відмінним страховим покриттям обумовлює проблеми теорії ринків. З однієї сторони, аналіз відмінностей в якості в умовах невизначеності може пояснити природу багатьох важливих інститутів ринку. З іншого боку, давно відомо твердження, згідно з яким «робити бізнес в слаборозвинених країнах - завдання не з легких»; зокрема, це відноситься до визначення економічної вартості і несумлінної поведінки, інші прикладні аспекти теорії стосуються структури грошових ринків, поняття «страхового захисту», використання логотипів.

Страховий ринок це один із тих ринків, де покупці змушені використовувати ту чи іншу ринкову статистику для винесення суджень про страхове покриття та якість товарів, що їм належить купити. На таких ринках у продавців з'являється стимул виставляти на продаж товари низького якості, при банківському каналі продаж, це було страхування майже без страхового покриття, оскільки висока якість створює репутацію в основному не конкретній страховій компанії, а посереднику чи навіть усім продавцям на ринку, до якого ця статистика відноситься.

В результаті виникала тенденція до зменшення страхового покриття в більшості видів страхування що продаються через таких посередників, так і розмірів ринку, через збільшення частки комісійної винагороди в страховому платежі. Необхідно також відзначити, що на подібних ринках громадські вигоди не збігаються з приватними, тому в ряді випадків державне втручання регулятора – могло б підвищити добробут усіх учасників, але наразі вітчизняний регулятор доволі умовно втручається в наповнення страхового договору.

Останнім часом, через певну неефективність регулятора пропагуються ідеї саморегуляції страхового ринку, що могло б реалізувати потенційний приріст добробуту всіх ринкових агентів, проте за природою своєю подібні інститути неатомістичні, а відповідно вони містять в собі небезпеку концентрації економічної влади із усіма похідними із цього негативними наслідками.

Загальновідомо, що людям у віці старше 65 років буває вкрай важко придбати поліс медичного страхування, у нашій країні проблему із цим матиме індивідуальний клієнт у будь-якому віці. Теоретично ціна страхового продукту мала б зрости, щоб відповідати підвищеному рівню ризику.

Водночас, зростання вартості на індивідуальний поліс медичного страхування, симетрично збільшує кількість серед претендентів осіб впевнених, у подальшій необхідності їм послуг, що фінансуються із страхового захисту. Фактично потенційний клієнт спроможний значно точніше оцінити ризик виникнення у нього страхового випадку, ніж це може зробити страхова компанія.

В результаті підвищення ціни страхового поліса пов'язане зі зниженням середнього рівня стану здоров'я у бажаючих застрахуватися, так що в кінцевому підсумку при будь-якій ціні може бути не укладено жодного договору страхування.

Таким чином добровільні види індивідуального медичного страхування як понад пів століття тому довів О. Дікенсон, безпосередньо підпадають під регресивність відбору [2, с.333].

Принцип «регресивного відбору» потенційно присутній при будь-яких формах страхування. Регресивний відбір зустрічається, там, де застрахована особа або група осіб мають можливість вирішувати, купувати їм страховий захист чи ні, на яку суму застраховуватись та від яких ризиків.

Один із перших теоретиків страхування Кенет Ерроу. Виокремлює моральний ризик, а його існування він вважає несприятливим як для державних так і для приватних програм медичного страхування. «Моральний ризик» в широкому сенсі, що включає в себе і регресивний відбір, дає помітну перевагу державним чи обов'язковим програмами страхування.

Саме тому медичне страхування продається найчастіше групам, трудовим колективам та охоплює в основному здорових людей, адже саме хороше здоров'я - це необхідна умова працевлаштування. Разом з тим це означає, що медичне страхування найменш доступно саме тим, хто більше всіх його потребує, оскільки страхові компанії зі своєю сторони також здійснюють «регресивний відбір». Саме ця теоретико-емпірична проблематика на наш погляд суттєво гальмує розвиток страхування в Україні.

Актуальним є запропонований Кеннет Ерроу у 1960-х роках специфічний напрямок дослідження родових зв'язків та відмінностей між поняттями непевності і ризику. Такий напрямок дослідження ризику був зумовлений необхідністю ствердження існування ризику також у сфері управління (в процесі прийняття рішень), у якій поняття випадкової події відзначається найбільшою суб'єктивністю свого походження і здебільшого сприймалася як непевність, передбачити котру доступними математичними і статистичними методами було неможливо, а страхувати категорично заборонено. Отже, це була не лише наукова, але й виробнича проблема, вирішення котрої визначалося настійними потребами охоплення страхуванням таких випадкових подій.

Для розмежування ризику та непевності і обґрунтування нової концепції розуміння змісту ризику у нематеріальній сфері Кеннет Ерроу ввів у науковий обіг поняття “суб'єктивної” імовірності появи випадкових подій на відміну від “об'єктивної” частоти, на яку тоді опиралася загально визнана теорія ризику. Кеннет Ерроу виходив з того, що на зміст прийнятих кожною особою суб'єктивних рішень має вплив передусім її особисте бачення проблеми, стан її уподобань і преференцій. Однак, якщо проаналізувати не тільки індивідуальне бачення проблеми кожною людиною зокрема, а вже певною сукупністю людей, тоді можна отримати певний “об'єктивний результат”, як результат колективного сприйняття проблеми і прийняття ними відповідного рішення.

Правильність такого підходу підтверджується сучасними дослідженнями соціологів, котрі стверджують, що групова свідомість у процесі її агрегації у певному значенні здатна об'єктивізуватися, стаючи вже об'єктивно-суб'єктивним феноменом [4]. Тобто, якщо існуючу сукупність різних індивідуальних бачень багатьма особами одного і того ж явища опрацювати шляхом застосування статистичних методів, то її можна перетворити у конкретні кількісні значення. Таким чином, кваліфікаційним або якісним рисам окремих випадкових явищ можна надавати певні квантифіковані або кількісні значення. Якщо ж отримані таким чином числові параметри будуть відповідати вимогам теорії імовірності, то їх можна визнати “особовими” або “суб'єктивними” імовірностями, придатними для оцінки випадкових явищ.

Водночас, саме цей об'єктивно – суб'єктивний феномен, групування індивідуальних бачень, передбачає існування морального ризику, адже суб'єктивне навіть колективне бачення може містити певну асиметрію інформаційного простору.

Конкретний приклад розрахунку та оцінки такої імовірності приводить Петер Мооре, який, зокрема, вважає, що, подаючи прогноз погоди, значно конкретнішим буде твердження метеоролога про існування шансу (згідно особистої думки автора прогнозу), оціненого числом

0,2 про те, що буде дощ, ніж його просте повідомлення, що існує просто “мала” імовірність випадку дощу [5].

Цікаво, що українські спеціалісти хіба інтуїтивно відчували існування теорії, розробленої Кеннетом Ерроу – Петером Мооре, а також потребу та можливість її застосування у галузі страхування. Ними розроблена і методика запровадження її основних положень у практику сучасного страхового андеррайтингу. Вони влучно назвали свій метод оцінки ризиків “кваліметричним”, оскільки він побудований ними на оцінці пріоритетів (кількісно вимірних проте якісних характеристик), прийнятих для страхування об’єктів. Тобто початкове суб’єктивне бачення андеррайтером об’єкта страхування у кінцевому рахунку трансформується в об’єктивне (число).

Отже, Кеннет Ерроу обґрунтував теорію, яка дає змогу однаково дивитись на проблеми оцінки ризику в господарських відносинах як на основі об’єктивної (детерміністичної, чи стохастичної), так і на основі суб’єктивної імовірності. З його концепції виникає, що теоретично кожную ситуацію, котра характеризується існуванням елементів непевності, можна кваліфікувати як “ризикову ситуацію” тому, що немає такої непевності, яку не можна було б якимось чином виміряти [6]. Вона дає можливість кожную непевність оцінити у цифрових параметрах, тобто розрахувати її і при потребі – надати страховий захист.

Виступаючи вагомим представником неокласичної математичної школи в економіці, Кеннет Ерроу з точки зору страхувальника обґрунтував “Теорію ідеального страхування”. Він, опираючись на так звану “першу теорему оптимальності”, ствердив, що страхове відшкодування завданих страхувальникові збитків разом з “власною участю” страхувальника, приймає характер оптимального вже тоді, коли воно є більшим, ніж очікувана шкода, а відповідно умови страхового полісу можна вважати оптимальними для страхувальника навіть тоді, коли вони є кращими за очікувані. Математичним виразником оптимального страхового захисту для страхувальника він вважав таку ситуацію, при котрій математичне очікування збитку відповідає математичному очікуванню їх компенсації [7, 8].

Отже, одним із способів мінімізації морального ризику та регресного відбору, як страховиків так і страхувальників є масовість використання страхового захисту, та порядність яка притаманна високорозвиненому та культурному бізнесу. Що особливо актуально при фінансових послугах та фінансових продуктах які важко оцінити безпосередньо в моменті їх придбання. Лише подібна еволюція вітчизняного страхового ринку та страхової культури в населення дасть змогу перейти вітчизняному страховому ринку на новий етап розвитку, потенціал якого десятиліттями розкривається у працях науковців та практиків, що займаються проблематикою страхового ринку України.

Список літератури:

1. Програма комплексного страхування громадян «ЩИТ» СК «Аска» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aska.com.ua/landing.php>
2. Akerlof George A. The Market for «Lemons»: Quality Uncertainty and the Market Mechanism / George A. Akerlof. // *The Quarterly Journal of Economics*. - v.84. - August 1970. - p.488-500.
3. Dickerson O.D. Health Insurance. Homewood (IL)/ O.D. Dickerson. - Irwin. - 1959.
4. Клапків М.С. Визначна роль Кеннета Ерроу у страховій науці./ Михайло Клапків, Юрій Клапків // XII Тернопільські Нобелівські читання редактори- упорядники збірника: Бубній П., Ковальков Ю., Ханас В.- Тернопіль: Рада, 2005.- с. 27-27.
5. Moore Peter C. Ryzyko w podejmowaniu decyzji/ Peter C. Moore . – Warszawa: PWE, 1975. – s. 259.
6. Kenneth Arrow . Eseje z teorii ryzyka/ Arrow Kenneth . – Warszawa: PWN, 1979. – s. 21.
7. Gerber H. U. When Does the Surplus Reach a Given Target?// H.U. Gerber // *Insurance: Mathematics and Economics*. – 1990. – 9. – P. 115–119.
8. Ren J. Discussion of “The Time of Recovery and the Maximum Severity of Ruin in a Sparre Andersen Model” /J. Ren // *North American Actuarial Journal* – 2009. – 13. 1. – P. 155–156.